

van de volgende eeuw sterk werd uitgebreid. Het is vooral in deze tijd, dat de abdij zich in hoge mate ging interesseren voor de mijnbouw, zij het dan nog niet door het exploiteren van mijnen in eigen beheer, maar wel door het deelnemen als vennoot met kapitaal bij verschillende mijnondernemingen en ook door het opeisen van de „erfpenning” van degenen, die steenkool ontgonnen in een gebied, dat zij in steenpacht hadden van de abdij.

Het jaar 1741 bracht een beslissende wending in de houding van de abdij tegenover de kolenontginning in het land van Rode. Abt R a u s c h a u w besloot de kolenexploitatie in eigen hand te nemen. De hoofdreden van dit besluit was de absoluut onbevredigende toestand der toenmalige kolenexploitaties.

Om de grootste vijand van elke mijnbouw, het water, te bestrijden, liet Rauschauw een bekwame deskundige komen uit het Luikse kolengebied dat technisch ver vooruit was. Reeds vroeger waren er mijnwerkers uit het Luikse tewerkgesteld in het Wormbekken. Thans zou men met alle middelen de koolontginning op hoger en rendabeler peil brengen ondanks de grote kosten, die er aan verbonden waren. Onder de energieke leiding van deze abt en zijn drie opvolgers en voorgelicht door de zeer bekwame kanunnik E r n s t kwam de mijnbouw in de tweede helft der 18e eeuw tot grote bloei. De mijnwerkers werden goed betaald. Onder de kromstaf is het goed leven.

Toen de Fransen in 1794 het land voor goed in beslag namen had de abdij 5 mijnen in exploitatie. Op 19 juli 1795 werden de mijnen der abdij in beslag genomen ten gunste van de Franse Republiek. Onder het militair bestuur gingen de mijnen zichbaar achteruit. De Fransen pleegden roofofbouw. Het was hun alleen te doen om zoveel mogelijk kolen op te slaan in de militaire pakhuizen. Een lichte verbetering trad in, toen het land onder civiel bestuur kwam (1798) en in 1799 kon men weer een opleving van de mijnbouw constateren. Men ging nieuwe schachten maken op het plateau van Kerkrade, bij de Holz, dus vlak bij de tegenwoordige Domaniale Mijn, de uitvoering van een plan, reeds overwogen door de laatste abt van Rolduc, C h a i n e u x.

Na de aftocht der Fransen werd in het grenscontractaat tussen Nederland en Pruisen van 26

juni 1816 uitdrukkelijk bepaald, dat de Nederlandse Domaniale Mijn, als opvolgster van de mijnen van de voormalige abdij Kloosterade en van de Franse staatsmijnen, het recht bleef behouden het mijnveld van de abdij tot aan de Worm te exploiteren. Zo leven dan heden de oude mijnen van de abdij vooral voort in de Domaniale Mijn, en voor een klein gedeelte in de mijnenvelden, die door de „Eschweiler Bergwerksverein” geëxploiteerd worden.

1) De gegevens in dit artikel verwerkt zijn in hoofdzak ontleend aan: P. C. B o e r e n, de Abdij Rolduc, 1945, Rolduc's Jaarboeken (1921-tot heden) en aan een folder, jaren geleden verzorgd door Dr. P. E v e r t s, leraar te Rolduc tot 1953.

DE INZICHTEN OP ROLDUC TEN AANZIEN VAN DE CARBOONGEOLOGIE IN DE 18e EEUW

door

C. E. P. M. Raedts

De naam van Rolduc en van zijn bestuurders is tot aan de inbeslagname door de Hoge Commissaris, C h a r l e s A l e x i s A l e x a n d r e, zetelend te Brussel op 1 Thermidor van het jaar 4 (19 juli 1796) nauw verbonden geweest met de ontginning van de steenkoollagen in het Wormrevier. Samen met het „Inde-Bekken” (het Eschweiler kolengebied) vormt het Wormbekken het Akense mijn-district.

Voor de Franse bezetting in 1794 hoorde het Wormbekken staatkundig tot vier verschillende gebieden, waarvan het belangrijkste was het land van Herzogenrath, een vroeger bestuursdistrict van het Hertogdom Limburg, dat tot 1713 onder Spanje ressorteerde, en vanaf die datum tot aan de Franse overheersing tot de Oostenrijkse Nederlanden behoorde.

De penetratie van Pruisen naar het Westen op het Congres van Wenen had tot gevolg dat het door de Nederlands-Pruisische grenstrekking wederom in twee delen verdeeld werd.

De historicus, Dr. G i e r l i c h s, heeft in het Jaarboek van Rolduc, jaargang 1937, een uitvoerige studie gewijd aan „Mijnbouw van de

Abdij Kloosterrade". In de aanvang van deze studie stelt hij:

„Het belangrijkste is ongetwijfeld — tenminste in de 18de eeuw — de mijnbouw in het land van Herzogenrath geweest, waar bijzonder gunstige omstandigheden de kolenexploitatie reeds vroeg mogelijk maakten. „Het hoofdaandeel aan de mijnbouw had daar de abdij Kloosterrade, en wanneer in de tijd vóór het binnenrukken der Fransen de steenkoolproductie hier die der drie overige gebieden overtreft, dan is dat de heel bijzondere verdienste der beleidvolle abten van Kloosterrade en hun ijverige medewerkers die reeds vroeg hun belangstelling naar de mijnbouw in het land van Herzogenrath deden uitgaan. Reeds omstreeks het midden der 18de eeuw namen zij in hun uitgestrekte gebieden de exploitatie der kolen in eigen beheer ter hand, terwijl zij vroeger enkel als vennoten met kapitaal bij verschillende mijnondernemingen er aan deelgenomen hadden.”

Welke inzichten nu hadden de Rolducse bestuurders in de geologie van het steenkolenvoorkomen van het Wormbeken?

In deel I van de „Historie du Limbourg” geeft M. S. P. Ernst, oud-kanunnik van Rolduc, gestorven als pastoor van Afdon, ons in een hoofdstuk „des minéraux” daarvan een inzicht. De kanunnik Ernst was, zoals uit andere geschriften blijkt, goed op de hoogte van de mijnbouwkundige situatie van het land van Herzogenrath, getuige o.m. het feit, dat de Franse prefect Roggiéri hem als deskundige raadpleegt als hij aan de centrale regering te Parijs rapport moet uitbrengen over de mijnbouwkundige en industriële situatie van het departement de la Meuse inférieure (zie brief van 8 augustus 1806 J. R. 1964-1965). Ernst was een goed leerling van de laatste abt van Rolduc, de „physiocraat”, J. Chainoux, die de waarde van de kolenmijnen zo hoog schatte, dat hij aan zijn kanunnik voorhield: „Die (de kolenmijnen) zijn voldoende om de abdij met al haar toebehoren driemaal uit de grond te doen herrijzen.”

Ernst deelt zijn beschouwingen in drie delen in: een algemeen hoofdstuk, „Minéraux”, dat hij laat volgen, zodat hij op het eind van dit

hoofdstuk schrijft, door twee meer gedetailleerde beschouwingen: „Mais revenons aux fossiles du „Limbourg, il en est deux, dont il me reste à parler un peu plus amplement que des précédents: ce sont la calamine et la „houille.”

In de meer algemene beschouwingen die zich over het gehele gebied van het vroegere hertogdom uitstrekken, vermeldt hij voor het gebied van Rolduc, nadat hij gesteld heeft dat in het hertogdom Limburg aan de linkerzijde van de grote weg Aken-Luik maar weinig zand voorkomt, dat: „Au Pays de Rolduc il existe différentes montagnes de sable, surtout dans la commune de Rolduc même.” Iets verderop zegt hij hierover: „Ce sable est rempli de petits cailloux roulés; il y en a aussi de micacé où mêlé d'argent de chat.

Le gravier jaune de ce canton est assez terreux et les cailloux roulés s'y trouvant sont souvent très gros.”

Uit deze omschrijving blijkt reeds dat Ernst niet alleen de natuur bezag uit een oogpunt van het natuurschoon, maar ook het bijzonder voorkomen analyseerde en er meer of minder een waardebepaling van gaf.

Verder maakte hij melding van een steengroeve in het Wormdal onder Kerkrade, waarvan hij speciaal vermeldt, dat zij door de abdij ontgonnen werd voor het leveren van de nodige stenen bij de aanleg van wegen onder de gemeente Merksteijn. Deze groeve heeft nog een rol gespeeld bij het grenstractaat van 26 juni 1816, waarin zij onder artikel XXI gememoreerd wordt in verband met vrijdom van douane-rechten.

Meer uitvoerig wijdt Ernst uit over de twee mineralen, die in het economische bestek van het oude hertogdom van meer dan plaatselijke betekenis waren: het galmei (zinkblende)-voorkomen van Moresnet en de steenkoollagen van het land van Rolduc. In het bestek van dit artikel zullen wij niet ingaan op de problemen van de galmei-exploitatie in het gebied ten zuiden van Aken. Uitvoerig is hierover geschreven in de publicatie van Dr. L. Mathar en Dr. A. Voigt „Ueber die Entstehung der Metallindustrie im Bereich der Erz-Vorkom-

men zwischen Dinant und Stolberg". (1956 Junker, lammersdorf).

Zoals wij hiervoren reeds opmerkten, heeft Gierlichs destijds nogal uitvoerig stilgestaan bij de rechtsverhoudingen en de wijze van exploitatie in de kolenlagen van Rolduc. Hierop nog eens ingaan zou een herhaling betekenen van wat vroeger reeds op voorbeeldige wijze werd gepubliceerd. In het kader van het Natuurhistorisch Genootschap leek het ons wel interessant eens te wijzen op de in onze ogen merkwaardige instelling van de kanunnik Ernst over de wijze van ontstaan en vorming van de steenkoollagen. Ernst, die, zoals wij weten, niet onbeïnvloed was gebleven door de verlichte ideeën van de Fransen, kan, zoals hij schrijft, niet aanvaarden de verschillende inzichten, zoals zij door de verschillende „naturalistes" van zijn tijd zijn ontwikkeld. Achtereenvolgens laat hij deze de revue passer. De theorie dat steenkool gevormd zou zijn uit resten van zeedieren verwerpt hij zonder meer; hij vond deze opvatting „trop ridicule pour faire fortune". Hij laat overigens niet blijken hoe of hij staat tegenover de vorming van andere aardlagen uit fossielen, ofschoon toch in zijn tijd hier grote aandacht aan besteed werd, zoals onder meer blijkt uit de inleiding van de beschrijving van de St. Pietersberg bij Maastricht door Faujas-Saint Fond. Maar ook de opvatting van Buffon en de Encyclopédisten, dat de steenkool van plantaardige oorsprong is, in het bijzonder van versteende, harsachtige bomen, kan hij niet aanvaarden. Ook de theorie van M. de Luc die zeer kort bij de thans algemeen aanvaarde opvatting staat, dat veenvorming het begin geweest is van de steenkool, verwerpt Ernst.

Een andere theorie, die in deze dagen vrij veel verbreid was, vindt uiteraard ook geen genade, zoals bij een man als Ernst te verwachten is. Het is de opvatting, die men onder meer terugvindt in het geschrift van Johann Gottlob Krügers uit 1764 „Gedanken von den Steinkohlen". Hij stelt: „Diesem aber zu folge werden die Steinkohlen nichts anders als ein mit Schiefer vermengtes Erdhartz sein können." Een opvatting die we ook later nog eens terugvinden bij Heiner Joseph Scholl in een niet voltooid document „Die

Steinkohlen an der Worm" uit het eerste kwart van de 19de eeuw. Het origineel bevindt zich bij stukken die pastoor Dupont van Herzogenrath gebruikt heeft bij een jarenlang proces ten behoeve van de Nederlandse staat over de mijnrechten van het vroegere Rolduc bezit, dat in 1815 aan Pruisen werd toebedeeld.

Ook de ontstaanwijze van vulkanische oorsprong, een theorie die sommige Franse naturalisten in die tijd verkondigden, krijgt uiteraard geen enkele kans, waar ook reeds meer voor de hand liggende theorieën als onaanvaardbaar werden afgewezen.

Ernst vat zijn opvatting samen in het begin van zijn betoog als hij stelt: „Des naturalistes modernes, qui ne veulent point entendre que le Tout-Puissant ait formé le monde d'un seul jet, ont cherché à la houille comme à tant d'autres substances, soit minérales, soit pierreuses ou calcaires, une origine de beaucoup postérieure à la création de l'univers tandis que tout annonce que la plupart en sont sorties des mains du Créateur dans l'état, où elles se trouvent."

Uit deze uitspraak blijkt, dat Ernst, en dit is verwonderlijk bij een zo geleerd en goed onderlegd man als hij, nog veraf was van de inzichten van zijn tijd. Hij filosofeert hierop ook nog verder door. Het verschil in samenstelling en dikte der steenkoollagen en de vrijwel gelijkblijvende afstanden zijn, volgens hem, volkomen instrijd met de mogelijkheid dat zij in de loop der tijden in de natuur gevormd kunnen zijn geworden. Hij voert alles terug tot het bijbels scheppingsverhaal. In dit opzicht was hij derhalve nog geenszins een kind van zijn tijd, niettegenstaande het feit, dat hij toch niet onberoerd was gebleven voor de moderne leerstellingen van die tijd.

ROLDUC EN DE FELDBISS

door
E. M. KRUYTZER

Het gehele Zuidlimburgse mijngebied wordt door grotere of kleinere storingen (breuken) doorsneden, waardoor een schollengebied is